

ONTBIJTEN MET LUCIAN

Vertaling Catalien van Paassen
Vormgeving en zetwerk Brigitte Slangen
Tekstcorrectie Paul de Moor en Anne Luyckx

Alle rechten voorbehouden. Niets in deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt, door druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze ook, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Copyright © 2015 Hollands Diep voor de Nederlandse vertaling
Oorspronkelijke uitgever: Jonathan Cape
Oorspronkelijke titel: *Breakfast with Lucian. A Portrait of the Artist*
Copyright © 2013 Geordie Greig

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten van de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

www.hollandsdiep.nl
ISBN 978-90-488-2571-4
Hollands Diep is een imprint van Overamstel uitgevers bv.
www.overamstel.com

ONTBIJTEN
MET
LUCIAN

EEN PORTRET VAN DE KUNSTENAAR

LUCIAN FREUD

GEORDIE GREIG

Hollands Diep

What matter? Out of cavern comes a voice,
And all it knows is that one word 'Rejoice!'
Conduct and work grow coarse, and coarse the soul,
What matter? Those that Rocky Face holds dear,
Lovers of horses and of woman, shall,
From marble of a broken sepulchre,
Or dark betwixt the polecat and the owl,
Or any rich, dark nothing disinter
The workman, noble and saint, and all things run
On that unfashionable gyre again.

'The Gyres', W.B. Yeats

Nou en? Uit een grot komt een stem
Die ons maar één ding zegt: Verheugt u!
Hard werk stompt af, de ziel wordt grof
Nou en? Degenen die Rotsgezicht dierbaar zijn
Liefhebbers van paarden en vrouwen
zullen uit het marmer van een gebroken graf
of het duister tussen de bunzing en de uil
of een ander diep duister niets, herrijzen
De arbeider, de edele en de heilige, alles zal weer voortgaan
op die ouderwetse werveling.

'The Gyres', W.B. Yeats

Voor Kathryn, Jasper, Monica en Octavia

INHOUD

Voorwoord	11
Ontbijt	12
Stalken	32
Het begin	53
Eerste liefdes	74
Obsessie	88
Lorna's erfenis	101
Caroline	116
Verf	139
Minnaressen	164
Het verhaal van een dochter	186
Twee late modellen	200
Handelaars en gokken	207
Nageslacht	227
Het slotstuk	238
Dankwoord	251
Stamboom	254
Noten	256
Fotoverantwoording	261
Register	264

Lucian Freud hield halverwege de jaren negentig de publicatie van zijn geautoriseerde biografie tegen. Hij had aan de biografie meegewerkt, maar kocht de auteur uiteindelijk met een vorstelijk bedrag af. Toen Freud het manuscript las, schrok hij ervoor terug om zo veel intieme details gepubliceerd te zien. Hij stapte af van het idee om het boek nog tijdens zijn leven te laten verschijnen.

Toen ik eind jaren tachtig journalist was bij de *Sunday Times*, vertelde een andere schrijver me dat in opdracht van Freud zware jongens uit East End naar zijn huis waren afgezakt om hem onder druk te zetten en hem te doen afzien van verder onderzoek naar een biografie. Ook dat boek stierf een zachte dood.

Ontbijten met Lucian ontsprong de dans. Tijdens de laatste tien jaar van zijn leven ontbeten we geregeld samen en tijdens onze vele gesprekken gaf Lucian zich geleidelijk aan bloot. Hij vond het uiteindelijk goed dat ik vastlegde wat we bespraken. We kwamen overeen dat ik de dingen die hij me vertelde in verscheidene kranten en tijdschriften mocht publiceren. Het voorliggende boek, dat pas na Lucians dood tot stand kwam, is een persoonlijke visie op zijn leven en het werk van iemand die vijfendertig jaar lang zijn carrière heeft gevolgd maar pas in de laatste tien jaar van zijn leven zijn vertrouwen wist te winnen.

*Wandelend met
David Dawson,
2011*

ONTBIJT

Sjofel, licht gebogen en zwijgend liepen de twee mannen over straat, als personages op weg naar de generale repetitie van *Wachten op Godot*. Ontbijten met Lucian begon steevast op dezelfde manier, met de grand old man van de Britse kunst die samen met zijn jongere assistent David Dawson het kleine stukje van zijn huis aan Kensington Church Street in Notting Hill naar *Clarke's* restaurant liep. Lucian droeg vaak een kasjmier overjas vol verfvlekken en zwarte werkschoenen, een wat uitdagende manier van kleden. De jas was van Issey Miyake en zijn ongestreken witte overhemd was gekreukeld maar duur.

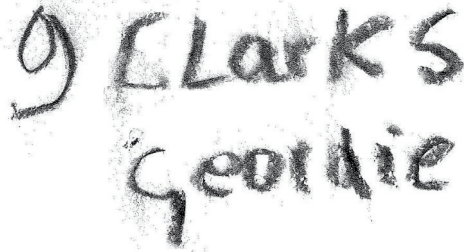
Lucian kwam *Clarke's* binnen voor de zaak openging. David en hij glipten altijd via de aanpalende delicatessenwinkel en door een zijgangetje de nog lege eetruimte van het restaurant binnen. De winkel drijft een levendige handel in amandelcroissants, *pains au chocolat*, biologische kaas, quiches, citroentaart, saucijzenbroodjes en brood, maar het ontbijt in het restaurant was een privilege dat Sally Clarke, de eigenaresse naar wie het restaurant is genoemd en een van de laatste modellen van Lucian, alleen aan de schilder verleende. Later werd het zelfs een privésalon voor Lucian en zijn gasten.

Het is een klein, exclusief restaurant dat al meer dan vijftienvintig jaar een vast gegeven in Kensington is. De klanten zeiden vaak dat je meer het gevoel had dat je naar een dinertje ging dan naar een restaurant, aangezien Sally meestal geen menukaart had en haar gasten voorzette wat ze die dag had gekookt. Daarin is de laatste jaren een lichte versoepeling gekomen met dagelijks een keuze uit drie of vier gerechten, altijd met de meest verse marktproducten. Het is een discreet en geliefd plekje voor de top van de *ВBC* en mensen zoals Bryan Ferry, Salman Rushdie

en Dame Maggie Smith. Toen de Birmaanse oppositieleider Aung San Suu Kyi na een huisarrest van vierentwintig jaar in juni 2012 het Verenigd Koninkrijk bezocht, was *Clarke's* de plek waar ze, op haar zevenenzestigste verjaardag, haar enige Londense lunch genoot. In kasjmier geklede Engelse dames op leeftijd genieten er van de rustige sfeer. De hertog en hertogin van Cambridge zijn er vaste klanten. *Clarke's* zit ingeklemd tussen makelaardijen en gespecialiseerde antiekzaken en je zou het gemakkelijk over het hoofd kunnen zien, maar als je eenmaal voorbij de deuren van hout en glas bent, weet je meteen waarom dit restaurant vrijwel alle andere in de wijk overtreft.

Lucian bezocht *Clarke's* voor het eerst in 1989, samen met Leigh Bowers, de flamboyante Australische performancekunstenaar naast wiens gepiercete wangen en blonde pruik of kale knikker Lucian tot een grijze muus verbleekte. Hij werd een model van Lucian en kreeg betaald om naakt te poseren. Lucian hield van de witte, gesteven tafelkleden, de knappe meisjes in hun koksbuizen, de lichte, luchtige sfeer en de fleurige bloemboeketten op de bar, het heerlijke eten en natuurlijk zijn vriendschap met Sally. Achter zijn shabby-chique stijl en zweem van slonzigheid ging een scherpzinnig man met gevoel voor schoonheid schuil. Niets gebeurde ongepland. Ontbijten bij *Clarke's* was voor hem een kostbaar respijt. Hij had een ononderbroken werkschema, met de onverbiddelijkheid van een prikklok, of pikklok, zoals een grappenmaker ooit opmerkte, aangezien zijn libido onvermoeibaar leek. Hij graaide weleens voor de grap naar de dij van een van zijn vrouwelijke gasten, van de serveerster of van Sally, die steevast in lachen uitbarstten. Hij kon zich blijkbaar een gebaar permitteren dat bij een ander lompe of ongepast zou hebben geleken. Het was speels, bijna grappig bedoeld en gebeurde met een genegenheid die stamde uit een tijd voordat de politieke correctheid opgang maakte. Het kwam ook van een man die het leven omhelsde; er waren geen regels, zeker niet voor speelsheid. Hij was het type dat overal mee weg kon komen. Maar zoals zijn grootvader Sigmund Freud ooit zei: 'Grappen bestaan niet.'

Lucian en David liepen bijna elke dag naar *Clarke's* om te ontbijten en bijna tien jaar lang was ik, meestal op zaterdagen, deelgenoot van een klein groepje bevriende genodigden, al werden we wel van elkaar gescheiden gehouden. Hij jongleerde met voormalige en nieuwe minnaressen, kunsthandelaars, zijn kinderen, lijstenmakers en vrienden. Het was een breed scala: van een heel mooi meisje dat aan kanker leed en voor de koningin had gewerkt, tot een voormalige heroïneverslaafde

A photograph of a piece of paper with handwritten text in black ink. The text reads '9 CLARKS' on the top line and 'geordie' on the bottom line. The paper appears to be a note or a small card.

Een notitie van
Lucian die hem
aan het ontbijt
moet herinneren

[15]

ONTBIJT

die in de gevangenis had gezeten, zijn wijnhandelaar, favoriete veilingmeester, bookmaker of de schilder Frank Auerbach, zijn oudste vriend. Freud was een geweldige verdeler. Hij liet weinigen van ons de anderen zien. De belangrijke kruispunten in zijn latere leven waren zijn atelier en *Clarke's*. Daar ontmoette hij iedereen die in zijn laatste jaren voor hem van betekenis was.

Ontbijten met Lucian werd een vast onderdeel van mijn weekend, hoewel het vaak in een opwelling werd geregeld. Hij had er een hekel aan ergens aan vast te zitten, iemand te moeten zien. Mijn bezoekjes waren ermee begonnen dat Lucian onverwachts belde om me uit te nodigen, maar de laatste paar jaar was het meer routine geworden en sms'te ik 's ochtends vroeg David, die dan namens Lucian antwoordde: 'Over twintig minuten in *Clarke's*', of 'In *Clarke's*, kom nu.' Lucian hield er niet van gestoord te worden en gaf bijna niemand zijn telefoonnummer, op een paar van zijn kinderen, zijn kunsthandelaar, zijn advocaat en natuurlijk David na. Die laatste reed vanuit zijn eigen woning aan Ladbroke Grove naar het huis in Kensington Church Street en liet zichzelf binnen met de enige duplicaatsleutel. Lucians agenda lag geopend op het 18e-eeuwse mahoniehouten bureau in de eetkamer met het grijze linoleum op de vloer. Daarin stonden in zijn kinderlijke handschrift de namen gekrabbeld van de mensen die hij die dag zou ontmoeten, zinnigjes opgeschreven ('Frank 9 *Clarke's*', 'Jane 8.45'), en ook de naam van het model dat later op de dag voor hem zou poseren. David maakte Lucian zachtjes wakker in zijn bed op de tweede verdieping, wachtte vervolgens tot hij in bad was geweest en liep dan met hem de straat af naar *Clarke's*.

David werkte twintig jaar voor Lucian; ze brachten meer tijd met elkaar door dan met wie dan ook in hun leven. Ze hadden elkaars gevoeligheden leren respecteren en voelden zich volkomen op hun gemak bij elkaar. David had Lucian leren kennen toen hij voor zijn toenmalige kunsthandelaar James Kirkman werkte, die hem naar hem toe stuurde

om wat klusjes te verrichten. David zorgde voor alle dagelijkse behoeften, van stapels papiergeld opnemen bij de bank (Lucian was dol op constanten; na zijn dood trof men in twee 18e-eeuwse mahoniehouten wijnkoelers in zijn zitkamer op de eerste verdieping dikke pakken bankbiljetten aan), tot het kopen van zijn paracetamol, de pijnstillers die hij voortdurend nam om zijn energie te behouden en allerlei ongemakken en pijntjes te onderdrukken. Maar Davids belangrijkste rol was die van manager van het atelier, van degene die vooruit kon denken over alles wat met Lucians werk te maken had: daar was hij 'rete-, retegoed in', zoals Lucian vaak zei, met licht rollende en Duitsachtige r'en. Ze hadden hetzelfde gevoel voor humor en David kende Lucians grillen en werkrituelen als zijn broekzak.

David, geboren in 1960, had de schilderopleiding aan het Royal College of Art gevolgd en was de enige student van zijn lichter voor wiens werk Brian Sewell, de kunstcriticus van de *Evening Standard*, werkelijk bewondering had. Hij is een tijdgenoot van Tracey Emin en zelf ook kunstenaar. Daarnaast is hij twintig jaar lang Lucians model en vaste metgezel geweest. Zijn ets *Talbot Road* was afgezien van een paar Auerbachs een van de weinige kunstwerken die in Lucians atelier aan Holland Park hingen. Voor het ontbijt in *Clarke's* parkeerde ik altijd in de buurt en liep dan langs de privéparking waar Lucians bruine Bentley zijn eigen plaatsje had. Ik kon de silhouetten van David en Lucian al tegen het achterraam zien als ik kwam aanlopen. Ze zaten altijd op dezelfde stoelen aan dezelfde ronde tafel, met daarop de kranten van die dag die David bij een krantenboer in Kensington Church Street had gekocht. Alle kwaliteitskranten, plus de *Daily Mail*, lagen er uitgespreid. Lucian bestelde een pot earlgraythee, die hij inschonk voor de thee had kunnen trekken, en goot er een plas melk bij, terwijl David een cappuccino dronk. Lucians ontbijt varieerde door de jaren heen van *pains aux raisins* tot pap en roerei met toast. David en Sally letten er altijd op of hij voldoende en gezond genoeg at, want hij was een onverbeterlijke zoetekauw. Bij het binnenkomen pakte Lucian vaak van een plank in de winkel een huisgemaakte nogareep mee, die hij voor de grap als een winkeldief in zijn zak liet glijden. Hij sneed de reep met een moorddadig scherp zwart keukenmes in schilfers, die hij zijn gasten aanbood.

Ik reed de laatste drie jaar van zijn leven naar het restaurant vanuit Holland Park, waar ik op de benedenverdieping woonde van het gebouw waarin hij bovenin een atelier had. De enige onuitgesproken regel was dat ik niet te laat mocht komen. *Clarke's* was voor hem neutraal terrein,

een vluchtheuvel voor de slaapkamer of het atelier. Bij *Clarke's* kon Freud ontspannen. Soms kwamen mijn jonge kinderen Jasper, Monica en Octavia mee om kaasstengels en *chocolate chip*-koekjes te eten. Ze lieten hem dan zien wat ze met hun PlayStations of mijn iPad deden. Lucian heeft daar, voor hen, zijn enige digitale tekeningen gemaakt, een op een iPad en een andere op een iPhone. Hij was innemend voor de kinderen, geamuseerd toen Jasper hem zei dat hij mooie knieën had – ‘een van mijn beste onderdelen’ – en hij moest lachen toen Jasper dacht dat de initialen ‘om’ achter Lucians naam voor Oude Man stonden in plaats van Order of Merit. Lucian duwde met een lepel of zijn vuist op de tafel,

*Lucians droedel
van een paard,
zijn enige iPad-
tekening, november
2010*

deed alsof hij kersen uit de oren van de kinderen viste, zong liedjes of droeg gedichten van Walter de la Mare of Rudyard Kipling voor. Hij vond het altijd heerlijk om te kletsen en te plagen, en in zijn omgang met de kinderen was hij vaak heel ontroerend.

[18]

ONTBIJTEN

MET

LUCIAN

In die rustige omgeving kon Lucians conversatie over van alles gaan, van een verhouding met Greta Garbo tot hoe je het best iemand een dreun kon verkopen zonder je duim te breken, hoe hij bij Downing Street 10 naar binnen was geglipt om Gordon Brown te spreken, hoe hij met Kate Moss naar een nachtclub was geweest, of hoe hij voor een duizelingwekkend bedrag een schilderij had verkocht. Hij was geestig, scherp en nieuwsgierig. Uit zijn mond rolden citaten van Goethe, Noël Coward, Eliot en Yeats. Het was op een of andere manier altijd een optreden en nooit een declamatie, of het nu om Nat King Coles 'There's Gotta Be Some Changes Made' ging of om 19e-eeuwse Franse gedichten. Hij herinnerde zich ruzietjes in de jaren veertig met Ian Fleming, die dacht dat Lucian hem bedroog ('complete nonsense'), vertelde hoe Stephen Spender tekeningen had gestolen of hoe Jacob Rothschild hem de vorige avond had meegenomen naar het ballet in Covent Garden. De verhalen gingen soms terug naar zijn jaren als twintiger, bijvoorbeeld naar zijn tijd als figurant in George Formby's muzikale komedie *Much Too Shy*. (Lucian speelt er een jonge schilder aan de School of Modern Art, terwijl Formby een onhandige klusjesman is die reclameposters voor de plaatselijke bioscoop schildert. Nadat de manager hem heeft gevraagd in zijde en satijn gehulde sexy vrouwen te schilderen, meldt

Lucian met
Monica en
Octavia Greig

Formby zich aan bij de kunstacademie, te verlegen om een bekende te vragen voor hem te poseren. 'Als ik eenmaal een beroemd schilder ben, zullen mijn schilderijen als warme broodjes over de toonbank gaan', pocht hij tegen zijn assistent Jimmy. 'Ik heb liever warme broodjes', antwoordt Jimmy.)

Vaak werd er over schilders gesproken, van Degas (die hij bewonderde) tot Rafaël (die naar zijn idee nooit echt de top bereikte). Boven aan de lijst van Freud stonden Rembrandt en Velázquez. Hij kon je vertellen hoe Chardin in 1735 'het mooiste oor in de kunst' had geschilderd op het schilderij *De jonge lerares*. De gesprekken waren levendig en luchthartig en roddelachtig, en soms diepgaand. Hij kon opeens opmerken wat een hekel hij had aan de felgekleurde *cupcakes* van de chique bakkerij die een paar deuren verderop was geopend, of plotseling over zijn laatste schilderij praten, of vertellen welke brieven van Flaubert hij de mooiste vond. Hij liet zich nooit voorstaan op wat hij deed of wie hij had gekend; beide waren bijzonder en spectaculair. Hij sprak genegen over de tijd dat hij met criminelen in donkere straatjes in Paddington rondhing, paardreed in Dorset in de jaren vijftig en, wat recenter, in de jaren nul, bij de Wormwood Scrubsgevangenis. Hij dacht met liefde terug aan zijn grootvader Sigmund.

Lucian sprak smalend over een mogelijke psychologische link tussen hem en Sigmund. 'Zo denk ik er nooit over', vertelde hij me. Hij dacht eenvoudig dat te veel analyse tot verlamming leidde.

[19]

ONTBIJT

*In gesprek met
Jasper Greig,
september 2010*

GG Bezat je grootvader schilderijen van je?

LF Ja, ik had hem er een paar gegeven maar mijn tante Anna heeft ze vernietigd.

GG Waarom?

LF Ik denk omdat hij ze mooi vond. Maar toen ik ze van hem terug wilde lenen, kon dat niet. Ik was bevriend met een dienstmeisje bij hem in huis dat me vertelde dat mijn tante ze had verwoest. Het was een vreselijk mens.

GG Zag je Sigmund vaak?

LF Jazeker, ik vond het heel fijn om bij hem te zijn. Hij was nooit saai. Hij vertelde grappen. Ik weet nog hoe aardig hij was voor het dienstmeisje. Ik vond het heerlijk bij hem. Ik herinner me een boek van Norman Douglas in zijn bibliotheek, waarin iemand op de titelpagina 'Laat dit niet aan professor Freud zien' had geschreven. Er stond de volgende limerick in:

Those girls who frequent picture palaces
Have no use for this psychoanalysis,
But although Doctor Freud
Is extremely annoyed
They cling to their long-standing fallacies.

[Meisjes die voor bioscoopbezoek kiezen /
hebben lak aan zijn psychoanalyse / Maar hoewel dokter Freud /
zijn misnoegen rondstrooit / zullen zij hun lef nooit verliezen.]

Een ander versje dat Lucian vaak voordroeg, haalde op grappige wijze uit naar andere Joodse intellectuelen, onder wie zijn voormalige schoonvader Jacob Epstein (die Lucian ooit een 'charlatan' noemde):

There was once a family called Stein,
There was Gert,
There was Ep,
There was Ein.
Gert's writings were bunk,
Ep's statues were junk,
And no one could understand Ein.

[20]

ONTBIJTEN

MET

LUCIAN